

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALK BİLGİSİ DERGİSİ

KURUCUSU VE SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 333

NİSAN 1977

YIL : 28 — CİLT : 17

Halk Hikâye ve Şiirlerinde :

GAM YÜKÜ, ÇİLE BOĞÇASI, GÖNÜL DİLİ

Yazan : Murat URAZ

Bu üç söz de; çeşitli nedenler ve olaylar yüzünden ayrı düşen «Pir vergisi» ile birbirine bağlanan sevgililer arasındaki haberleşmeyi sağlayacak «Mektup»un adıdır. Ama ayrı kalmanın acılarını toplayan bu mektupların yazılması kolay işlerden değil. Seven yazı bilmez, sevilen de bilmez. Başka yazacak bulursa o da deritten anlamaz. Hele gönderebilmek bunların hepsinden daha büyük dert ve yük...

Posta yok, telgraf yok. Giden gelen az. Yalnız başına kentten kente yol alan gezginler, ya da ağalardan, beylerden ve bunların oğullarından para koparmak için; «Arkada post, elde keşkül ve teber, boyunlarından asılı çantada peri peyker bir kızın tasviri ile dolaşan» sahte dervişlere ise hiç güven yok.

Yaz ve kış demez, dağları ve dereleri aşarak diyardan diyara gidip gelen kervanlar varsa da, kervan sahiplerinin (Kervandarların) yanlarına sokulmak çetin bir iş. Sırım gibi dayanıklı bir meşinle ağır çizmeleri baldırlarına bağlanmış ve bacak bacak üzerine atarak, kaşları çatık, suratları asık nargilesini hörpüldeterek içen bu adamlarla konuşabilmek için karşılına çıkmaya «Bir batman bal ile gidilse yine hayır etmez».

Büyük kentler arasında mektup ve emânet götürüp getiren «Tatar Ağaları» da bu gibilerin buldukları yerlerden çok uzak geçer. Yakın da olsa bu «gedelerin» yüzlerine bakan kim?...

Şimdi, haberleşmek isteyen iki sevgili ne yapar?... Yollayabilecekleri «İki parmak kâğıt ama» gel de gönder. «Dört bir yana giden», bulutlara, rüzgârlara kuşlara ve sulara yalvarmaktan başka ne çâreleri var?... Gam yükü (1), çile boğçası, ve gönül dili dedikleri mektubun yerini tutmasa bile bir haber olsun yollayabilmek bunların insafına bağlı.

Deritten anlamayan kimi tanıdıklar daha çok âşıklara acıyarak :

— Ey âşık! Mektup yollamaktan daha kolay; git, sevgilini ara bul, kendisini gör, yazdığın mektubu da ona bırak ki, sen yokken okut.

(1) Yayıgın anlamda mektup için kullanılan «Gam yükü» sözünü, arada bir yoksulluk için kullanan Halk Şairleri de olmuştur.

sun, saklasın da gönü ferahlasın. Sonra dön gel vesselâm...

Ama bu da büyük bir iş!.. «Yarı gidip görmek, üstelik mektubu da beraber götürmek!...» Ne ağır bir yük?... Bunun üzerine âşık şair :

Bana derler: «Gam yükünü» sen götür,
Benim bu yollarda kervanım mı var?,
Der ve halden anlamazlara da:
Yardım ateşlere kimse sormadı,
Kesildim takattan bilen olmadı,
Kime verdim ise kimse almadı,
«Çile boğçası»nı yollayamadım.

Diye söyledikten sonra susmaktan başka yol bulamaz.

Kala kala iş ön planda kuşlara kalıyor (2). Bunların içinde de: «gönül kuşu, gurbet kuşu» denilen, haberci olarak sevilen ve güvenilen Durna kuşu vardır. Âşık şair derdini ona döker, yârına haber ulaştırmayı ona yalvarır, haber almayı da ondan bekler ve :

Acep ne diyardan uçup gelirsiniz?
Bir haber sorayım, durun durnalar!
Sevgili yârımdan benim bilirsiniz,
Bena bir teselli verin durnalar.

Âşıklardan kimisi; kendilerine: «Git yârını gör, mektup yollamaktan daha kolay», dediklerine uyar, yola girer, «Dere tepe demez gider». Bu uğurda ömür çürütür. Geri dönmekten ümidini keserse bu haberi de yurduna yine durnalarla gönderir :

Gök yüzünde uçup giden durnalar!
Eğlenin diyelim hallerimizi.

Hem kavim kardeşim, hem anam babam,
Deyin beklemesin yollarımızı.

Kimi zaman olur ki âşık durnalardan da ümidini keser, şöyle der :

Kahbe felek hiç gözünü açmadı
Anam babam kefenimi biçmedi,
Çok minnet eyledim sözüm geçmedi,
Beni burda gömün, gidin durnalar.

(2) Kuşlarla mektup yollama işi, tâ peygambere kadar çıkar. Süleyman Peygamber; Seba Melikesi Belkıs'a «Hüthüt» adındaki kuşla mektup göndermişti.

Bela Bartok 1936 yılında A. Adnan Saygun'la birlikte Osmaniye ve civarında derleme yapmıştı. Fotoğrafta Bartok Toprakkale'de bir Kumarlı Obası çadırında görülüyor...

- 4 - Fotoğraflar.
5 - Türkiye Haritası.

Kısaca tanıtmaktan mutluluk duyduğumuz bu değerli eseri ve Amerika'da basılan diğer kitabı en iyi şekilde değerlendireceğine inandığımız, ülkemizin önde gelen müzikologlarından Prof. Dr. Bülent Tarcan'a bir ricada bulduk ve bir kıyaslama ile, her iki eseri bizim için incelemelerini diledik. Sayın Tarcan, bu ricada bulunan babam İhsan Hınçer'i kırmadı ve her iki kitap hakkındaki izlenimlerini, yazdığı bir mektupta özetledi. Mektubun konu ile ilgili bölümünün aşağıya alıyoruz :

«1 - Adnan Saygun'un kitabı Amerika'da basılan kitaba göre büyük üstünlükler taşımaktadır.

2 - Her ik i kitapta Bartok'un notları aynen mevcuttur. Ancak bunların incelenmesi ve Türk Halk Müziğindeki Bartok'un farkedemeyeceği Etno-müzikolojik özelliklerin incelenmesi bakımından Saygun'un yaptığı ilâveler çok değerli ve öğreticidir. Hiçbir batılı ya da Türk olmayan bir müzikolog bu derecede derinlemesine araştırma yapamaz, kaldı ki Saygun bu derlemelerde Bartok ile beraber bulunmuş ve teker teker hepsini onunla tartışarak kaydetmiş bir Türk sanatçısıdır. Yazdıklarını geleneksel Türk Sanat Müziği mensupları da dikkat ve ibretle okumalıdır. Halk müziğimizin dizileri, ritimleri, biçimleri ve özellikle tekstlerin teker teker ve ilâve heceleri ile birlikte ezgilere adaptasyonu bakımından böylesine üstün değerli bir etüd gerek bizde ve gerekse dünya müzikoloji literatüründe ilk

defa çıkmaktadır. Bu da bizim sanat dünyamızda kıvanç vericidir. Kitap bu şekli ile müzikologlar, kompozitörler ve folklorcular için araştırma yönünden üstün değer taşımaktadır.

3 - Amerika'da basılan kitapta da Bartok'un derlemeleri aynen mevcuttur. Ancak bunların etnomüzikoloji yönünden incelemeleri batılı kafasıyla yapılan sathi ve sayısal toplamalardan öteye geçmemektedir. Her ne kadar Suchoff bu işi bildiği kadarıyla işi bilgisayar tekniği ile neticelendirmeye çalışmışsa da kitaba bir toplama hüviyetinden fazlasını vermemiştir. Vakıa Saygun'un adı daima geçmekte ise de bu eserin vereceği folklorik değerler yönünden sadece bir dürüstlük ve vazife icabıdır.

4 - Adnan'ın kitabı maddi yönden «sayfa sayısı, resimler ve notalar bakımından» çok daha zengin ve kitabın hacmi de daha büyüktür. Onun yarısına yakın küçük olan Amerikan kitabı 22 dolar, bu ise 300 liradır. Netice olarak büyük, hatta en büyük kompozitörümüzün kritik analizleri ile donanmış bir şekilde bize ve dünyaya folklorumuz üzerinde örneklik bir sanat eseri olarak almak, hatta Amerika'ya bile yayınladıkları kitaba göre bunun üstünlüğünü belirtmektir. Samimi inancım budur».

Prof. Dr. ve kompozitör Bülent Tarcan'ın görüşlerini tümüyle paylaştığımızı belirtirken, bu güzel eserin Türkçe olarak yayınlanmasını diliyor ve A. Adnan Saygun'u pek çok zorluklara karşın böyle bir eseri ortaya koyduğu için kendisini ve eserin yayımını sağlayan Akademiâi Klado'yu kutluyoruz.

«Mûzîp» tarafından cevap olarak lâtime yollu yazılmış bir mektubu gösterir :

**Ey âşık-ı biçâre!
Durma kûskûn, âvâre,
Derde deva ararsan,
İşte sana bir çâre:**

Aşk bir illet-i şedidedir ki, iptidası gözde, intihası yürektedir. Bir sim ten-i nâzik beden; âhû gözlerin süzer, meleksimasını düzerse; buna can mı dayanır? Elbette âşıkın yüreği tır tır titrer ki ol kimseye tabîp ilâç edemez. Ve halinden anlayamaz.

Ana ilâç budur ki azizim; bir dirhem naz,

iki dirhem niyaz nezâket, üç dirhem bûse, dört dirhem cilve, beş dirhem muhabbet, altı dirhem nezaket yedi dirhem zarafet, sekiz dirhem şaret, dokuz dirhem muanika (birbirinin boynuna sarılarak sevişme), on dirhem istiğnâ. Bu eczaları alıp, içinden cefa çöplerin çıkarıp vefa havanında sahk (döğme) edüp, muhabbet potasında hasret ateşile kaynatıp, kıvama geldikte indire, akşam sabah birer dirhem miktarı yiyeler. Eğer andan ifakat bulmazsa, sine hamamında hararet bastıkça âb-ı Zülâl'den içeler.

Gayet mücerreptir. Hatta fakir bir kaç defa tecrübe etmişimdir. Gaflet olunmaya, şifa bundadır.